

CAP A UN NOU SERVATGE VOLUNTARI

Ramon Alcoberro

Al segle XVI, un jove humanista irònic i agosarat que va tenir una vida breu, Étienne de La Boétie, va escriure, segurament sense ànim de publicar-lo, un breu tractat que porta per títol *Discurs sobre el servatge voluntari*. Les preguntes que es plantejava La Boétie en aquell text continuen essent importants, encara avui, en l'àmbit de la filosofia política: per què ens fascinen els tirans? Per què la gent tria la submissió quan podria optar per la llibertat? El llibret de La Boétie va respondre aquestes qüestions de forma brillant, però en termes "durs", difícils d'assumir per a les persones que creuen (creiem?) en la llibertat i en la dignitat humana. La seva tesi és que els humans no obeeim per causa de la violència, sinó perquè experimentem una necessitat profunda, arrelada en el més profund del nostre cor, que és la necessitat de complaure i d'admirar. Som animals que ens deixem fascinar; i produir fascinació és el secret de tota tirania.

La Boétie estava, de fet, debatent amb Aristòtil que s'havia plantejat al seu torn la qüestió dels règims polítics injustos. Per al vell Aristòtil la tirania constituïa una degeneració política. El rei que no admet límits al seu poder esdevé un tirà i, en conseqüència, pot ser deposat pels seus súbdits en la mesura que ha superat els límits de prudència i bon govern que se li suposen. A La Boétie li semblava que Aristòtil anava errat i que la política del seu temps mostrava que els monstres quan tenen poder són admirats. Molt més admirats que temuts. És fàcil observar que, fins i tot quan han enviat milions d'homes a morir en les guerres, els grans tirans del segle XX han estat, sense excepció, gent capaç de fer-se passar per homes imprescindibles, capaços de crear consensos amplíssims i devocions que els sobreviure en el temps. Lenin i Stalin, Mussolini i Hitler, Mao i Pol-Pot, Fidel Castro o Francisco Franco van ser criminals i salvatges però indiscutiblement eren adulats i estimats. La llarga corrua d'"españoles todos" que va acompanyar plorosos el taüt del Caudillo l'any 1975 no anaven a la "Plaza de Oriente" per salvar el cul, ni per l'entrepà de mortadel·la. I molts entre aquells van votar Felipe González sense arrugar-se. La submissió emocional tampoc és una peculiaritat espanyola. Qualsevol que hagi visitat la Plaça Roja sap que Stalin continua rebent rams de flors anònimes, tot i que la policia discretament els enretiri de tant en tant. Tampoc no és una cosa del segle XX. L'historiador romà Suetoni explica a la *Vida dels dotze Cèsars* que Neró al cap de molts anys del seu assassinat continuava essent molt popular i que la gent també deixava flors al lloc on van matar-lo. Estem fets així. L'etologia dels animals mamífers explica que cap gos pot viure sense amo, ni hi ha ramat sense boc.

Una de les primeres lliçons que cal aprendre en política és el poder de l'irracional. L'admiració que produeix en els esclaus el poder omnímode i el luxe insultant dels seus amos, té un pes del tot brutal a totes les societats, en tant que mecanisme inconscient. Altrament no es vendria la revista *Hola*, ni "Sálvame de Luxe" seria líder d'audiència. En andalús es diu "Viva mi dueño". Tampoc no ve d'ara. Des de l'Imperi Romà fins a finals de l'Edat Mitjana és fàcil trobar lleis que prohibien lluir segons quina mena de roba, especialment la seda, a segons quina mena de gent. L'explicació és senzilla: la pell d'animals salvatges i la seda tenen electricitat estàtica i això fa que tocar-les produeixi un esglai molt especial. D'aquí que calgui reservar determinades vestimentes exclusivament al poder. El mateix passa amb el cabell humà; pelar al zero un soldadet, un presoner o un esclau és una manera de degradar-lo. No passa per casualitat que ara es posi de moda el tatuatge, un instrument que els grecs, els romans, els mogols i els nazis usaven per marcar els esclaus... Tampoc cal la perspicàcia d'un Cannetti a *Massa i poder* (llibre de referència inexcusable) per adonar-se que el servatge voluntari és una característica que cada vegada defineix millor la vida quotidiana a inicis del segle XXI. Cent anys llargs de psicologia científica han servit per afinar molt els coneixements sobre els mecanismes de domesticació. Avui no cal

usar la violència física (la sang és de mal gust!) però hem desenvolupat eines d'un sadisme recargolat que deixen ferides emocionals brutals i maten en vida. La dependència emocional envers les xarxes socials és molt més efectiva, a l'hora de modular el capteniment dels individus, que cap càstig físic del passat.

Però les xarxes socials i les tecnologies de la comunicació no són feixistes. Ni tan sols són autoritàries. Es basen en el servatge voluntari i no obliguen ningú a seguir-les. Simplement t'avisen que si no fas com tothom seràs un no res. Un home sense internet ni telèfon mòbil no és una persona lliure. És un friqui. L'any 2020 tothom està geolocalitzat permanentment gràcies al telèfon mòbil i si decidís prescindir-ne segurament el preu a pagar, fins i tot en estabilitat emocional, resultaria molt dur. A diferència del que succeïa en les grans litúrgies del comunisme i del feixisme, la forma com es manipula emocionalment avui els individus no té a veure amb l'admiració cega pels (suposats) "grans homes". Estem en un món de vigilància filantròpica que actua "pel nostre bé". El que ens fascina ara és la tecnologia, que suposadament ens soluciona la vida, que ens ofereix recompenses immediates a tota hora i a tot arreu i que d'aquesta manera ha arribat a convertir-se en la nova divinitat-realment-existent.

En el segle XXI al poder ja no li cal imperativament una vigilància militaritzada. Fins i tot exhibir gent uniformada pel carrer resulta contraproduent quan el que es pretén és uniformar les ments. Ara tot s'ha tornat molt més sofisticat i, gràcies a la tecnologia, ens vigilem nosaltres mateixos. Alexa, que ens proposa tot un munt de serveis ben útils, incloent l'adreça de la barberia més propera, o el títol del llibre que havíem oblidat, recull també tota la nostra informació domèstica. Ring, el servei de videovigilància intel·ligent d'Amazon, equipat amb programes de reconeixement facial, està connectat amb les comissaries a molts llocs dels Estats Units. Però no cal anar a buscar exemples extrems. De manera voluntària deixem cookies a quasi totes les webs que visitem, i així i la vida de cadascú, els seus interessos i les seves dèries, van dibuixant les nostres petjades a la xarxa.

Ens fascina el telèfon mòbil, com ens fascinen el comandament automàtic del nostre automòbil o les experiències eròtiques que la xarxa ens permet satisfer discretament. Ni tan sols cal que per alguna banda ens controli un tirà. El Big Brother que George Orwell va imaginar a 1984, armat amb una telepantalla a cada casa resultaria excessivament car i no seria pràctic. La forma actual de construcció de la por, i el nostre instrument de servatge voluntari, són els algoritmes i la gestió de Big Data, a partir de les informacions que anem escampant electrònicament arreu on passem. Amb algoritmes i superordinadors podem saber quin temps farà damà i anticipar-nos a les malalties. Però també podem construir els grans consensos socials i pasturar l'opinió pública "pel seu bé". No cal que el Big Brother t'assenyali. Ho fas tu mateix quan a través de Big Data saben quins "amics de Facebook" tens, si visites webs que el poder considera perniciosos o si fas una cerca sobre temes "complicats". Casos de persones solvents que han vist com se'ls negava un crèdit perquè el banc havia descobert que a Facebook tenien massa "amics" insolvents han aparegut ja als Estats Units i a Alemanya.

A les empreses és habitual que els departaments de "recursos humans" (els humans som un recurs, ja se sap!) investiguin en les xarxes socials els costums i les amistats dels aspirants a un lloc de treball i se seleccioni en funció d'aquest criteri. Aquella foto de borratxera eivissenca adolescent penjada a Instagram que vostè ja no recorda potser serà la causa que no pugui trobar feina ni a la de tres. Amb programes de Big Data s'ha tornat molt senzill garantir submissió emocional als de sota i impunitat i immunitat als de dalt. I "els de de dalt" són tots, perquè en temes de mineria de dades, l'oposició forma part del sistema. Tots els partits polítics representats al Parlament de Catalunya –el que voteu vosaltres, tan progres i alternatius, també!– tenen equips dedicats a crear soroll en xarxes socials, a difondre rumors i a difamar l'adversari.

La gestió política tradicional en les societats liberals i social-demòcrates occidentals es basava en un mecanisme descrit per Bentham i Mill al segle XIX, el càlcul lògic de conseqüències. Governar era l'art de saber administrar un pressupost descomptant-hi que, per desgràcia, no tot allò desitjable era possible. Amb l'ús de Big Data, però, el model de gestió política s'ha transformat d'arrel. La fascinació, el vell mecanisme prehistòric i inconscient, s'alia ara amb la tecnologia, com a l'Edat Mitjana s'havia aliat amb la religió. No es pot entendre gran cosa del que està passant ara mateix arreu del món (el poder de les xarxes, dels "hiperventilats" i els seus "followers", la reaparició dels hiperlideratges que hom creia "superats", la importància desmesurada de l'esport en la vida quotidiana, les pors histèriques de masses...)... si no s'entén que el càlcul racional de la gestió política està essent substituït per la recompensa emocional. La política virtual, que ja s'havia iniciat al segle XX quan els ganivets d'imatge es van tornar infinitament més important que els militants, ara construeix el real a través de la gestió emocional. El final de tot plegat és previsible i es veurà aviat si l'escenari post-covit es complica. La política basada en la fascinació tècnicament té un nom molt lleig i que ningú vol pronunciar en públic. Sempre s'havia dit "demagògia". Ara en diuen "soft power". Però en el fons és el mateix i sempre ha acabat de la pitjor manera.

Una primera versió d'aquest text va ser publicada al web Pensem, 30 d'abril de 2020